

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.32>
УДК 343.982.4

Ігор Петрович Красюк
заступник завідувача відділу почеркознавчих досліджень
лабораторії криміналістичних видів досліджень

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7099-2509>
E-mail: ihorkrasiuk38@gmail.com

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

Володимир Васильович Лисенко
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1541-5105>
E-mail: charly_niron@i.ua

Державний податковий університет

РОЗВИТОК І СУЧАСНИЙ СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДПИСІВ І КОРОТКИХ РУКОПИСНИХ ЗАПИСІВ, ВИКОНАНИХ ЗА ДОПОМОГОЮ ТЕХНІЧНИХ ПРИЙОМІВ ТА ЗАСОБІВ

У науковій статті здійснено ретроспективний аналіз стану вивчення проблематики дослідження підписів і коротких рукописних записів. Визначено основні напрями та положення, які сприятимуть вдосконаленню дослідження підписів і коротких рукописних записів. Наголошено, що кожна експертиза, що призначається як почеркознавча, вимагає від експерта знань не тільки в галузі судового почеркознавства, а й у галузі техніко-криміналістичного дослідження документів.

Ключові слова: *підпис, малооб'ємні об'єкти почерку, короткий рукописний запис, почеркознавче дослідження, технічні прийоми та засоби.*

Постановка проблеми. Сьогодні судове почеркознавство є самостійною галуззю (розділом) криміналістики, що є системою знань про закономірності почерку, а також закономірності його дослідження та методи вирішення завдань судово-почеркознавчої експертизи. Судово-почеркознавча експертиза належить до найбільш поширених і затребуваних криміналістичних досліджень. Її об'єкти – рукописні тексти, короткі записи, підписи широко представлені в суспільному житті і мають велике значення при здійсненні судочинства та іншої правоохоронної діяльності.

У практиці провадження судово-почеркознавчих експертиз важливе місце займають дослідження малооб'ємних почеркових об'єктів,

поширеність яких серед безлічі об'єктів судово-почеркознавчої експертизи, з одного боку, породила складність та недостатню надійність їх експертних досліджень, – з іншого, визначила активізацію наукових розробок, спрямованих на розвиток теоретичних основ та створення нових, більш ефективніших, ніж традиційні, методів та методик вирішення завдань експертизи щодо таких специфічних об'єктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вивчення властивостей почерку, визначення можливостей розв'язання ідентифікаційних та діагностичних завдань під час почеркознавчого дослідження підписів та / або коротких рукописних записів завжди були предметом уваги криміналістів-почеркознавців, медиків, психіатрів. Існуючі наукові праці, в залежності від того, коли вони були створені, різняться між собою колом досліджуваних питань та дискусійних моментів, що потребує системного ретроспективного аналізу.

Мета дослідження. Зосередимо увагу на історіографії та процесі розвитку наукових праць, об'єктом яких стали методика дослідження таких малооб'ємних об'єктів, як підписи і короткі рукописні записи, що матиме насамперед науково-теоретичне значення в аспекті предмета дослідження.

Викладення основного матеріалу. Спочатку накопичення знання у почеркознавстві будувалося на вивченні відображення фізіологічних закономірностей у письмі, безвідносно до розв'язання певних експертних завдань, а ідентифікація виконавця рукопису завжди була першочерговою метою всіх досліджень, що проводилися. Однак боротьба зі злочинністю визначила інтенсивність подальшого розвитку почеркознавства загалом. Відомості про виконавця рукопису викликали дедалі більше труднощів і – як наслідок – дослідження об'єктів почерку ставало дедалі важливішим.

Одним з перших науковців, праці якого присвячені криміналістичному дослідженню підпису, як реквізиту документа, є С.Ф. Буринський, який зокрема зазначав, що «копіювати на просвіт або навіть вільною рукою, але повільним рухом пера – значить надати копії характер мальованої, видати підроблення. Діяти швидким, вільним рухом руки – слідів малювання не буде, але і подібності зовнішньої менше і свого почерку буде забагато» [1, с. 159].

Віддаючи належне прогностичним ідеям, озвученим вченими на початку ХХ по 40-і роки минулого століття, слід зазначити, що ці зусилля певним чином увінчалися успіхом та були здійснені нечисленні фундаментальні наукові дослідження у галузі розвитку загальної теорії судової експертизи та її методологічних та теоретичних аспектів. Сформовані на той час наукові ідеї, створили теоретичні передумови для подальшого розвитку науково-прикладних розвідок щодо криміналістичних досліджень таких малооб'ємних почеркових об'єктів.

Перший етап, у ході якого формувалися системні знання підписів і коротких рукописних записів та особливості їх дослідження, тривав з початку 1940-х до кінця 1960-х рр. ХХ століття. Значну увагу дослідженню підписів приділяли у своїх роботах С.М. Потапов, О.А. Єлісеєв, А.К. Папаспіракі, Б.І. Шевченко, Н.В. Терзієв. Згодом окремі аспекти підпису та інших об'єктів письма, виконаних за допомогою технічного підроблення, стали предметом дослідження

таких криміналістів, як Л.Ю. Ароцкер, А.А. Гусєв, Б.Р. Киричинський, В.В. Липовський, В.К. Лисиченко. Вони були спрямовані на встановлення факту технічного підроблення підпису, а також на додаткові технічні дослідження, що проводилися з метою: поліпшення розрізнення елементів підпису, що погано читається; уточнення особливостей виконання окремих деталей підпису; виявлення ознак наслідування; з'ясування способів підробки.

На загальному тлі розвитку теорії ідентифікації та почеркознавчої експертизи окремі автори відзначали недостатню розробленість у науці та практиці питань діагностичного характеру. З цього приводу Г.М. Надгорний вказував на існування суто ідентифікаційних питань під час почеркознавчих криміналістичних досліджень [2, с. 168]. Насправді ж значна частина діагностичних питань вирішувалася у ймовірній формі багато в чому через труднощі, що виникали у експертів при оцінці значущості встановлених ознак [3, с. 187]. Це свідчило про гостру потребу у поглибленому вивченні питань судово-почеркознавчої діагностики підписів та текстів різних розмірів.

Отже, саме післявоєнний період розвитку криміналістики характеризується становленням поняття «технічного підроблення» реквізитів документів. Хоча варто зазначити, що на той час серед криміналістів не було однастайності щодо розуміння сутності цієї дефініції, використання єдиної термінології під час висвітлення питань, що стосувались криміналістичного дослідження підписів та коротких рукописних записів, як, власне й щодо віднесення дослідження таких підписів до певного виду експертних досліджень. Хоча не варто заперечувати, що звернення до наукових джерел науковців того часу становить важливу ланку для глибшого розуміння та аналізу окресленої проблематики.

До середини 60-х років ХХ століття активно розвивався процес залучення до проблеми дослідження малооб'ємних почеркових об'єктів даних інших наук: фізіології, біомеханіки та особливо математики, що дозволило суттєво просунути на шляху до розробки формалізованих та автоматизованих методів, що вдосконалюють методiku проведення експертних досліджень взагалі і в тому числі короткі об'єкти. У 60-90-ті роки роботи А.Б. Бродського, А.І. Колонатової, П.Г. Кулагіна, Н.М. Радунської, М.Я. Сегая, С.А. Ципенюк свідчать про пошук шляхів збільшення досліджуваної почеркової інформації за рахунок вивчення нових ідентифікаційних властивостей елементів письмових знаків, що входять до складу підписів та коротких рукописних записів.

Неоднозначний підхід вчених-криміналістів до визначення технічного підроблення підписів та коротких рукописних записів зумовив різноманіття точок зору щодо необхідності та можливості такого почеркознавчого дослідження. Окремі науковці вважали, що у разі встановлення факту виконання підпису в такий спосіб відпадає необхідність у його почеркознавчому дослідженні і є всі підстави для висновку про технічне підроблення підпису, тобто про його неавтентичність [4]. Інші фахівці наголошували, що лише поєднання технічних і почеркознавчих методів дослідження може у цьому випадку стати підставою для висновку експерта [5].

В результаті проведених досліджень у цей період пропонувалися кількісні методи для експертизи коротких літерних та цифрових записів,

робились спроби їх упровадження в експертну практику з метою вдосконалення повноважень судово-почеркознавчої експертизи. Проблему розкриття природи малооб'ємних почеркових об'єктів та створення методики їхнього дослідження намагалися вирішити Г.Ф. Архіпов, В.І. Асатурян, Я.Ю. Ігнат'єва, А.М. Компанієць, І.Д. Кучеров, Р.М. Ланцман, Л.Г. Леканова, Я. І. Масюлені, В.А. Пошкявічюс, Г.М. Собко, Л.Г. Еджубов за допомогою застосування математичних методів та ЕОМ. Математичні методи та підходи стали основою для створення так званих нетрадиційних методів дослідження – кількісних (модельних), інструментальних та мікроскопічних методів, а також автоматизованих систем та програмних комплексів.

До відомих зарубіжних джерел з проблеми малооб'ємних почеркових об'єктів, датованих 60-90-ми роками ХХ століття, слід віднести роботи Л. Варге, Л. Іонеску, Х. Лісснеру, В.Г. Фолі, які досліджували підписи та короткі рукописні записи за допомогою традиційних методів. Спроби досліджувати ці почеркові об'єкти з використанням математичних методів та ЕОМ були зроблені М. Арато, І. Кертесом, У. Грубе, Б. Рігером, Д. Штайнке, П. Чуангом, К. Зіммерманом, Ч. Вернером, В. Хейлі, Б. Паганіні, П. Брайном. Проте, всі розробки були спрямовані на дослідження підписів та коротких рукописних записів без урахування можливості їх виконання за допомогою технічних прийомів та засобів.

Ці та інші праці, присвячені означеній проблематиці, містять фахові коментарі, що є необхідним при вивченні природи підписів та коротких рукописних записів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів, виробленні методики їх криміналістичного дослідження, з'ясування взаємозв'язків пострадянського періоду та національної специфіки.

Аналіз наукових робіт вказаного історичного періоду свідчить про те, що згадані нами науковці, безумовно, зробили істотний внесок у вивчення аналізованої проблеми. У той же час недостатня вивченість, з одного боку, і висока практична значущість розвитку даного напрямку для практичного використання, – з іншого, засвідчили потребу комплексного вивчення малооб'ємних почеркових об'єктів та експертної методики їх дослідження у подальшому.

Сучасний етап (з 90-х рр. ХХ століття до теперішнього часу) характеризується активним розвитком теоретичних положень судово-почеркознавчої експертизи, що створюють основу для вивчення малооб'ємних рукописних текстів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів.

У контексті досліджуваної проблеми заслуговують на увагу напрацювання Ю.Г. Корухова, який серед діагностичних експертних завдань судово-почеркознавчої експертизи виділив такий їх різновид, як ситуаційно-діагностичні, які можуть бути спрямовані на визначення особливостей зовнішньої обстановки письма, зокрема на незвичайні прилади (приспособлення) його відтворення [6, с. 196]. Такі висновки є цілком застосовними й під час дослідження коротких малоінформативних об'єктів письма, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів.

На межі ХХ-ХХІ століть отримали особливу актуальність питання, пов'язані з підркокою підписів і коротких рукописних записів, і якщо раніше

основна частина таких підробок припадала на власноручне виконання їх особою за допомогою тривалих попередніх тренувань, копіювання на просвіт або вологого копіювання, то на даному етапі розвитку суспільства почала простежуватись тенденція збільшення випадків підробки об'єктів письма з використанням високотехнологічних пристроїв.

Стрімкий розвиток комп'ютерних технологій призвів до різкого зменшення кількості виконуваних рукописним способом текстів, і, як наслідок, до скорочення обсягу почеркових об'єктів, у зв'язку з чим, використовуваний на практиці якісно-описовий метод у ряді випадків не завжди ефективний при вирішенні завдань, зокрема при дослідженні малооб'ємних почеркових об'єктів – коротких рукописних записів та підписів, які є одними з найпоширеніших та трудомістких на практиці. Саме на них припадає найбільша кількість невирішених сутнісно питань ідентифікаційного плану. Обмежений обсяг інформації про виконавця у даних об'єктах не дозволяє виявити необхідну кількість ознак якісно-описового характеру. Ще більше ускладнює експертне завдання нестандартний спосіб внесення змін у об'єкт письма, що часто зустрічаються, які не завжди вдається відмежувати від звичайних умов через недостатню виразність відповідних ознак, малий обсяг інформації, що міститься в коротких рукописних записах і підписах, а також наявності одночасно збігів і відмінностей, співвідношення яких не вдається однозначно пояснити. У таких випадках традиційні криміналістичні методики дослідження найчастіше не дозволяють однозначно вирішувати експертні завдання.

Доводиться констатувати, що в даний час в українській теорії почеркознавства не отримали належного завершення наукові праці, пов'язані з дослідженням підписів та коротких рукописних записів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів. Кількість опублікованих праць з цієї проблематики, які належать авторству вітчизняних науковців, дуже обмежена, а окремі положення потребують оновлення та коригування.

Саме сучасний період характеризується розвитком дискусій щодо комплексного підходу вирішення окремих питань, які виникають під час дослідження підписів та коротких записів. Зокрема, В.В. Бірюков та В.В. Коваленко одні з перших у сучасній українській експертології на основі вивчення практики використання термінів, що позначають відповідну галузь криміналістичної техніки, запропонували назву «криміналістичне документознавство», і визначили його як галузь криміналістичної техніки, в якій вивчаються основи письма та почерку, поліграфічного друку, технології виготовлення документів, печаток і штампів та способи їх підроблення, розробляються наукові основи виявлення, експертного дослідження і використання інформації, що міститься у документах, при організації розслідування загалом, а також при провадженні окремих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів [7, с. 12].

Науковці диференціювали експертні дослідження в межах криміналістичного документознавства на три групи: дослідження змісту текстів, дослідження почерку та техніко-криміналістичне дослідження документів. При цьому, всі способи підроблення підписів може бути поділено на дві групи:

1) відтворення його рукописним способом з наслідуванням ознак справжнього підпису (підроблення встановлюється в процесі проведення почеркознавчої експертизи); 2) відтворення підпису копіюванням з використанням різних прийомів і технічних засобів (технічне підроблення, яке встановлюється при техніко-криміналістичному дослідженні документа) [7, с. 182].

В подальшому окремі наукові погляди зазначених науковців знайшли свій подальший розвиток у наукових працях М.А. Григи, яка прийшла до обґрунтованих висновків про комплексний характер дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів [8, с. 46], посилаючись на концептуальну наукову позицію Е.Б. Сімакової-Єфремян щодо інтеграції та взаємопроникнення знань різних видів експертних досліджень та їх комплексного використання [9, с. 185]. Адже розчленування речової обстановки місця події або інші об'єкти на частини та доручення їх дослідження окремим фахівцям відповідних галузей знань дасть слідчому та суду лише окремі розрізнені висновки, що не містять вирішення основних завдань доказування [9, с. 186].

Такі висновки підтверджуються й емпіричними даними нашого дисертаційного дослідження. За даними проведеного анкетування 79 % експертів визначають підписи, короткі рукописні записи, виконані за допомогою технічних прийомів та засобів, як об'єкт комплексу почеркознавчих та техніко-криміналістичних досліджень.

На сьогоднішній день судово-почеркознавча експертиза є високорозвиненим розділом криміналістичної практики. Її можливості охоплюють широке коло ідентифікаційних, діагностичних та інших завдань. Однак ця обставина ще не означає, що всі актуальні проблеми судового почеркознавства вже знайшли своє теоретичне та практичне вирішення. Вивчення літературних джерел показує, що теоретичні положення окремих методик дослідження морально застаріли та вимагають адаптації до сучасних почеркових об'єктів.

Характерним для сучасного періоду є те, що виготовлення підроблених документів перетворилося на одну з галузей злочинного промислу, часто здійснюваного у групі, зокрема організованої, що пов'язано зі «спеціалізацією» злочинців, появою навичок підробки підписних об'єктів, відтворених за допомогою високотехнологічних засобів та виконаних на досить високому рівні. Злочинці навчилися імітувати натискні характеристики почеркових об'єктів, що зумовило появу нових труднощів на практиці через відсутність відповідних методик проведення почеркознавчих досліджень за таких умов і за таких обставин. Експертам стало важче визначати справжність представлених на експертизу малооб'ємних об'єктів почерку, вирішувати інші експертні завдання.

Повсюдне використання сучасної комп'ютерної та оргтехніки значно спростило процес виготовлення будь-яких видів документів, що в свою чергу, призвело до зміни якісного складу об'єктів почеркознавчих експертиз. Нині в експертній практиці домінують малоінформативні почеркові об'єкти – короткі записи та підписи. Переважна більшість сучасних

досліджуваних підписів за складом короткі, простої (спрощеної) конструкції, складаються з однієї-трьох літер і довільних елементів різної конфігурації, що не утворюють літер; або з умовних письмових знаків у вигляді системи простих рухів, що істотно обмежує обсяг графічної інформації, що міститься в них. Часто схожі характеристики мають і короткі записи.

Наразі не тільки відбувається збільшення частки недійсних підписів серед усіх підписів – об'єктів судово-почеркознавчої експертизи, а й зростає кількість експертиз, що призначаються за окремими видами підписних об'єктів, які раніше рідше зустрічалися на практиці, зокрема підписів та коротких записів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів. Методика дослідження таких малооб'ємних текстів розроблена недостатньо, застосування різноманітних технічних прийомів та засобів, поряд із визначенням загальних принципів дослідження підписів та коротких рукописних записів, потребує врахування цієї специфіки, диференційованої розробки методів та методик їхнього експертного дослідження.

Дефіцит кількості та якості однакового поля, що міститься в малооб'ємних почеркових об'єктах, робить актуальним завдання розробки нових методів їх дослідження. Ці методи повинні мати нову теоретичну базу, ґрунтуватися на кількісних та якісних ознаках, використовувати сучасні засоби для виявлення діагностичних та ідентифікаційних ознак та експертної методики криміналістичного дослідження підписів і коротких записів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів.

При дослідженні технічних засобів однією з діагностичних ознак нерукописного виконання є недиференційований тиск пишучого вузла. Натискні характеристики відображають ступінь і характер зусиль, витрачених виконавцем рукопису на маніпулювання друкарським приладом і мають високу ідентифікаційну значущість. Виявлення відмінностей у силі та характері розподілу тиску в спірних об'єктах та зразках передбачуваного виконавця дозволяють, наприклад, встановити факт використання технічних прийомів та засобів.

Проте для експертів-практиків встановлення сили та характеру натиску при письмі є проблемою. Система ознак, яку в даний час використовують експерти-почеркознавці для визначення сили натиску пишучого приладу, також була розроблена ще за радянських часів для рукописів, виконаних ручкою-пером, проте зазначена загальна ознака почерку не втратила своєї актуальності і зараз при дослідженні почеркових об'єктів, виконаних кульковою ручкою. А з появою безлічі сучасних пишучих приладів, що використовують чорнило на гелевій (гелеві ручки) і водній (ролерні ручки) основах, визначити силу натиску стало край важко. Відсутність чітких критеріїв для встановлення натискних характеристик сучасних об'єктів почеркознавчих досліджень не лише ускладнюють процес ідентифікації, а й нерідко призводять до експертних помилок.

Викладене свідчить про необхідність перегляду системи загальних та окремих ознак та їх характеристик з урахуванням сучасних реалій шляхом удосконалення класифікації загальних та окремих ознак почерку, застосування сучасних методів їх виявлення та дослідження.

Отже, приходимо до висновку, що стрімке проникнення комп'ютерних технологій практично у всі сфери діяльності (у тому числі й протиправну), постійне збільшення різноманітності та вдосконалення цифрової друкуючої техніки, активне використання сучасних науково-технічних досягнень злочинцями для виготовлення підроблених документів та їх реквізитів, вимагають розробки нових методів дослідження у галузі почеркознавства та документознавства. Таким чином, виникає потреба в подальших теоретичних дослідженнях і наукових пошуках з даної проблематики, враховуючи та розвиваючи вже наявні наукові здобутки, з метою практичного використання виявлених потенційних можливостей.

Інформація, яка є актуальною при дослідженні малоінформативних коротких об'єктів письма, на наш погляд, має контамінувати з традиційними методичними положеннями судово-почеркознавчої експертизи. В цьому плані ефективним може бути визначення методів, що дозволяють здійснити криміналістичне дослідження підписів і коротких рукописних записів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів; розробка параметрів вирішення ідентифікаційних та діагностичних завдань з точки зору якості та обсягу об'єкта письма та особливостей внесення технічних змін у нього; використання комплексного підходу до дослідження зазначених почеркових об'єктів.

Позитивним вважаємо вирішення дискусійного питання про проведення комплексної судової експертизи одним експертом, який має спеціальні знання як у галузі почеркознавчої, так і техніко-криміналістичної експертизи документів. Це значною мірою дозволить скоротити часові витрати проведення почеркознавчої експертизи, зокрема дослідження підписів і коротких рукописних записів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів, а також забезпечить всебічне та поглиблене вивчення властивостей та ознак таких малоінформативних об'єктів письма.

Висновки. Ретроспективний аналіз стану вивчення проблематики дослідження підписів і коротких рукописних записів засвідчив, що питання можливості криміналістичного дослідження таких почеркових об'єктів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів, на сьогоднішній день не втрачає актуальності й потребує розробки та застосування відповідних методик і методів.

При збереженні традиційної, характерної для дослідження всіх почеркових рукописних записів науково-теоретичної та методичної бази, при проведенні експертизи малооб'ємних об'єктів почерку для експерта актуальною є організація роботи з отримання додаткової орієнтуючої інформації щодо використання технологій при підробці підписів і коротких рукописних записів, систематизація факторів, що впливають на якість прояву окремих ознак письма, інформація про ті ознаки, які зазнали зміни і маскування тощо.

Зазначений вид експертних досліджень, з урахуванням своєї актуальності, потребує комплексного підходу і вимагає ретельного аналізу теоретичних основ, пов'язаних з визначенням відповідного об'єкта, мети і завдань, а також розробки нових рекомендацій щодо методів дослідження малооб'ємних почеркових об'єктів, виконаних за допомогою технічних прийомів та засобів. Кожна така експертиза, що призначається як почеркознавча, вимагає від експерта

знань не тільки в галузі судового почеркознавства, а й у галузі техніко-криміналістичного дослідження документів, оскільки тільки комплексний підхід до вирішення поставлених питань може забезпечити повноту експертних досліджень та успішне вирішення експертних завдань.

Перелік посилань

1. Буринский Е. Ф. Судебная экспертиза документов, её производство и пользование ею. С. Петербург: Типография Спб. т-ва Печатного и Издательского дела «Труд», 1903. 346 с.
2. Надгорный Г. М. Актуальные вопросы дальнейшего развития судебной экспертизы в Украинской ССР. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1967. Вып. 4. С. 168–169.
3. Можар И. М. О возможностях решения неидентификационных вопросов при исследовании рукописей, выполненных со значительным разрывом во времени. *Криминалистика и судебная экспертиза*. Киев, 1968. Вып. 5. С. 184–186.
4. Солнцева Л. Ф. Идентификация личности по подписям. Москва, 1960. 141 с.
5. Гусев А. А., Устьянцева Т. В. Установление технической подделки подписи. Москва: ЦНИИСЭ, 1967. 56 с.
6. Корухов Ю. Г. Криминалистическая диагностика при расследовании преступлений: науч.-практ. пособ. Москва: НОРМА-ИНФРА, 1998. 288 с.
7. Бірюков В. В., Коваленко В. В., Бірюкова Т. П., Ковальов К. М. Криміналістичне документознавство: практ. посіб. (за заг. ред. В.В. Бірюкова). Київ: Вид. Паливода А.В. 2007. 332 с.
8. Грига М. А. Криміналістичне дослідження підписів, виконаних за допомогою технічних прийомів: дис. ...канд. юрид. наук. Київ, 2016. 262 с.
9. Сімакова-Єфремян Е. Б. Науково-методичні проблеми комплексних судово-експертних досліджень. *Теорія та практика судової експертизи та криміналістики*. Харків, 2009. Вип. 9. С. 185–195.

References

1. Burinskii, E. F. (1903). Forensic examination of documents, its production and use. St. Petersburg. 346 p. (in russian).
2. Nadhornyi, H. M. (1967). Current issues of the further development of forensic examination in the Ukrainian SSR. *Forensics and forensic examination*. Kyiv. Issue 4. P. 168-169 (in russian).
3. Mozhar, I. M. (1968). On the possibilities of solving non-identification issues in the study of manuscripts made with a significant time gap. *Forensics and forensic examination*. Kyiv. Issue 5. P. 184-186 (in Ukrainian).
4. Solntseva, L. F. (1960). Identification of a person by signatures. Moscow. 141 p. (in russian).
5. Gusev, A. A., Ustiantseva, T. V. (1967). Establishment of technical signature forgery. Moscow. 56 p. (in russian).
6. Korukhov, Yu. G. (1998). Forensic diagnostics during the investigation of a criminal: scientific and practical. Moscow. 288 p. (in russian).
7. Biriukov, V. V., Kovalenko, V. V., Biriukova, T. P., Kovalov, K. M. (2007). Forensic documentary science: practice. manual. Kyiv. 332 p. (in Ukrainian).
8. Hryha, M. A. (2016). Forensic investigation of signatures made using technical techniques. Candidate's thesis of Juridical Sciences. Kyiv. 262 p. (in Ukrainian).
9. Simakova-Yefremian, E. B. (2009). Scientific and methodological problems of complex forensic expert research. *Theory and practice of forensic examination and criminology*. Kharkiv. Vol. 9. P. 185–195 (in Ukrainian).

DEVELOPMENT AND CURRENT STATE OF THE STUDY PROBLEMS OF SIGNATURES AND SHORT HANDWRITTEN NOTES MADE USING TECHNICAL METHODS AND MEANS

**I. Kراسiuk
V. Lysenko**

A retrospective analysis of the state of the study of the problems of studying signatures and short handwritten notes showed that the question of the possibility of a forensic study of such handwriting objects, performed using technical techniques and means, does not lose relevance today and requires the development and application of appropriate techniques and methods.

The main directions and provisions that contribute to the improvement of the study of signatures and short handwritten notes are determined. In particular, it was concluded that while maintaining the traditional scientific, theoretical and methodological base, characteristic for the study of all handwriting records, the following is relevant when conducting an examination of small handwriting objects: organization of obtaining additional orienting information on the use of technologies when forging signatures and short handwritten notes; systematization of factors affecting the quality of manifestation of individual signs of writing; development of new recommendations on the methods of such research.

It is noted that this type of expert research, taking into account its relevance, requires an integrated approach and a thorough analysis of the theoretical foundations related to the definition of the relevant object, goals and objectives, as well as the development of new recommendations on methods for studying small-volume handwriting, performed using technical methods and means. Each such examination, appointed as handwriting, requires the expert to have knowledge not only in the field of forensic handwriting but also in the field of technical and forensic examination of documents since only an integrated approach to solving the issues raised can ensure the completeness of expert studies and the successful solution of expert tasks.

Key words: signature, small handwriting objects, short handwriting, handwriting study, technical methods and means.

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2023.68.33>
УДК 343.98

Тетяна Василівна Ніколайчук
завідувач лабораторії
криміналістичних та інших видів досліджень

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-1973-3385>
E-mail: dniprondise@ukr.net

*Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПІДПISУ В УМОВАХ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДОКУМЕНТООБІГУ

Стаття присвячена особливостям встановлення можливостей дослідження підписів в умовах сучасного розвитку загальноосвітніх норм